

מתיקות החפץ חיים

שו"ת בעניינים אקטואליים

"מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע"

גליון מס' 25 | פרשת ויצא - וישלח | תשפ"א

בס"ד

כלל ג' - איסור לשון הרע בין בפניו ובין שלא בפניו, ואפ' בדרך שחוק

אומר כן בפניהם יש להתיר. משא"כ 'אפי תלתא' [בפני שלושה] קל יותר בעיניו, [שהרי אין צריך לומר בפני המדובר בדווקא] ואינו מתבייש ונרתע לאחוריו - ויורה היתר לעצמו יותר בקלות, שהיה אומר את הדברים בפני ג' אנשים, ולכן צריך שיאמר בדווקא בפני ג'. (כתבי הגר"א גניחובסקי - הובא בספר חפץ חיים אורחות חיים)

סעיף ג'

ג. שמעון חבירו הטוב - תמיד נצמד לכללים כמו תוכי

שאלה: ראובן יושב יחד עם כמה מחבריו לסעודת מרעים - הן בהפסקת עבודה או בבין הזמנים או כשיצאו לגיבוש [טיול לפוש מעט], או בסעודות של שמחה, ותוך כדי שיחתם אמר על שמעון חבירו הטוב בדרך שחוק וקלות ראש - הוא ראש מרובע, תמיד נצמד לכללים כמו תוכי, ולא נתכוין בכלל לגנותו ובמיוחד שזה חבירו הטוב. ונמצא: שאין כאן את המידה הרעה של לגנות ולבזות וא"כ חסר בצורת הולך רכיל. ויש לשאול האם ראובן עבר על איסור לשון הרע או לא. (מקור החיים - ס"ג. שים לב: יש כאן חידוש, שאף שיש מקום לומר שלא עבר על איסור לשון הרע - בכ"ז הרי זה אסור)

תשובה: ראובן עבר על איסור לשון הרע, אף שיש כאן חידוש גדול שחסר בצורת הולך רכיל. (הערות רגשי חיים - אות יג'. הגר"ה זקס, מענה לשון ח"א - עמ' יב' - ו) **והטעם:** א. כיון שסוף סוף יש כאן קצת שיעור מסויים של מידה רעה אף בדרך שחוק וקלות ראש. ב. וכן התוצאה - של עצם הגנות והבזיון שגורם לשני. (הובא בחפץ חיים מהדורת 'דרשו' - הערה מס' 13)

ד. כטוב לבו בסעודה מרשה לעצמו לדבר - בדרך שחוק או מסיח לפי תומו

שאלה: עוד מצוי בשולחן שבת כאשר מתארחים, שתוך כדי הסעודה הבעל מרשה לעצמו, ומדבר על בני ביתו (אשתו או בניו הגדולים) בדרך שחוק וקלות ראש, או אפ' לפי תומו תוך כדי שיחה על כל מיני דברים שקורים בבית ומעשים שעשו - וזה יוצא מפיו בדרך זו כיון שזה מקרוביו, ובודאי שאין מתכוין לגנותם. ונמצא: שאין כאן את המידה הרעה של לגנות ולבזות וא"כ חסר בצורת הולך רכיל. ויש לשאול האם הבעל או האבא עבר על איסור לשון הרע או לא. (מקור החיים - ס"ג, וכן לקמן - בסעיפים ה' ו', ובכלל ז' - בבאר מים חיים ס"ק יח'. שים לב: שיש כאן עוד חידוש של 'מסיח לפי תומו' - שאולי מתעסק (הוא)

המשך סעיפים א' - ב'

א. מה ילמדו בזמן הבא - הלכות שבת או הלכות ברכות

שאלה: מעשה בכלל מסוים שהיה נידון מה ילמדו בזמן חורף הבא. האם הלכות שבת או הלכות ברכות - קבוצה מסוימת אמרה הלכות שבת, וקבוצה האחרת אמרה הלכות ברכות. והיה אחד מהאברכים שלא ידעו מה דעתו, חלק אמרו שאמר הלכות שבת וחלק אמרו שאמר הלכות ברכות, [ובאותו זמן האברך לא היה שם] אמר אחד האברכים: אי אפשר לדעת מה אותו אברך רוצה "האופי שלו שלכל אחד הוא מראה פנים כאילו הוא מסכים עימו". ודיבור זה יש לו שני פנים: צד אחד לגנאי - שזה אופי מכוער, ואף פעם לא תדע מה באמת הוא חושב בכל התחומים. וצד אחד שאינו לגנאי - וכוונתו שהוא כל כך טוב, ואף פעם לא ילך נגדך כיון שבורח מעיניי פגיעה של בין אדם לחבירו כמו מאש. האם מותר לאותו אברך לומר דיבור זה או לא. (מקור החיים - ס"ב, באר מים חיים - ס"ק א')

תשובה: ככזה אופן מכריע החפץ חיים שעליו דיבר ר' יוסי - שאמר "כל מילתא דמיתאמרא באפי מרא, לית בה משום לישנא בישא", [כל דבר שנאמר בפני הבעלים, אין בו משום לשון הרע] ולכך הדין הוא: שאם משער בעצמו שהיה אומר את דבריו בפני המדובר, ולכן עכשיו אומרו באופני תנועותיו ובמנגינה שלא יהיה בה גנאי - הרי זה מותר ואין בו לשון הרע. אבל אם אומרו באופני תנועותיו ובמנגינה שיש בה גנאי - הרי זה אסור.

ב. מה ההבדל בין היתר של 'אפי מרא' [בפני הבעלים] - להיתר של 'אפי תלתא' [בפני שלושה]

שאלת הבנה: כאן החפץ חיים מדבר על הדין של 'אפי מרא' [בפני הבעלים] - שאם יודע בעצמו המספר, שהיה אומר זאת אף בפני הבעלים הרי זה מותר ואין בו משום לשון הרע. ואילו לעיל (בכלל ב' - ס"ב) דיבר בדין של 'אפי תלתא' [בפני שלושה] - כשמספר דבר בפני ג' אנשים אין בו משום לשון הרע וצריך בדווקא שיספר בפני ג', (וכנזכר לעיל בארוכה - גליון מס' 7, פרשת 'שלח לך' תשפ"א) ולא מועיל אם משער ויודע בעצמו שהיה מספר את דבריו בפני ג'. וצריך ביאור - מה זה שונה מהדין של 'אפי מרא' [בפני הבעלים].

תשובה: יש לחלק: שהדין של 'אפי מרא' [בפני הבעלים] חמור יותר ואדם יותר נרתע לאחוריו, ואם בכל זאת אומר - שהיה

תשובה: הבעל / האבא עבר על איסור לשון הרע אף שיש כאן חידוש גדול שחסר בצורת הולך רכיל. (הערות רגשי חיים - אות יג. הגר"ה זקס, מענה לשון ח"א - עמ' יב - ו) **והטעם:** א. כיון שסוף סוף יש כאן קצת שיעור מסויים של מידה רעה אף בדרך שחוק וקלות ראש. ב. וכן התוצאה - של עצם הגנות והבזיון שגורם לשני. (הובא בחפץ חיים מהדורת 'דרשו' - הערה מס' 13) וסברות אלו שייכים גם כן ב'מסיח לפי תומו'.

ה. לשון הרע בדרך שחוק וקלות ראש - איסור מדאורייתא או מדרבנן

שאלה: אתה הראת לדעת שיש כאן חידוש גדול בלשון הרע כשהוא בדרך שחוק וקלות ראש או ב'מסיח לפי תומו'. ויש לדעת האם איסורו מדאורייתא, או לא והרי זה אבק לשון הרע [מדרבנן]. (מקור החיים - ס"ג. וכן באר מים חיים - ס"ק ב'. דקדק את לשון החפץ חיים. וכן עיין בבאר מים חיים כאן)

תשובה: דעת ה'חפץ חיים' להלכה שאיסורו מדאורייתא, ובבאר מים חיים (ס"ק ב') הוכיח כן מהראשונים. ולכן גם במקום שיש לנו ספק נלך לחומרא משום שספיקא דאורייתא לחומרא. (ברכת יצחק, להרב יצחק בן ציון - עמ' קמג) והוא הדין גם ללשון הרע ב'מסיח לפי תומו' - שאיסורו מדאורייתא. (חפץ חיים לקמן - כלל ז', באר מים חיים - ס"ק יח')

ו. אמר לשון הרע בדרך שחוק וקלות ראש - ולא גרם נזק

שאלת התבוננות: לאחר שראינו שיש איסור לשון הרע אף בדרך שחוק וקלות ראש. האם זה רק במקום שלבסוף נגרם נזק לשני או אפי' גם כאשר לא נגרם נזק. (באר מים חיים - ס"ק ב'. בדוק - ועיין במקורות שהביא החפץ חיים)

תשובה: הרי זה אסור גם במקום שלא נגרם נזק - ומתחייב הוא על עצם הגנות והבזיון שיש כאן. וכן מצינו אצל מרים [כאשר דיברה על משה רבינו] - שנתחייבה גם במקום שלא נתכוונה להזיק. (עלי באר - אות יא'. ועיין שם שהביא עוד הוכחה שאם רק במקום שיש נזק הרי זה פשוט, והיה לו להוכיח כן מהרמב"ם (הלכות דעות פרק ז' - הלכה ה') שמבואר שם במפורש דגם במקום של נזק הרי זה לשון הרע)

ז. סיפר בדרך שחוק וקלות ראש - אבל בשוגג

שאלת עיני: דעת החפץ חיים שיש איסור לשון הרע אף בדרך שחוק וקלות ראש ואיסורו מדאורייתא, והרי זה גם במקום שלא נגרם נזק. (וכנזכר לעיל באותיות ד', ה', ו')

ויש לדון: האם זה רק שסיפר כן במזיד או אפי' בשוגג. (באר מים חיים - ס"ק ב'. רמז: עיין במקורות שהביא החפץ חיים ראה ממרים שדיברה על משה רבינו - ושם היה בודאי בשוגג)

תשובה: הרי זה אסור אף כאשר היה זה בשוגג, דומיא דמרים שדיברה במשה ואף שהיה זה בשוגג. (הערות רגשי חיים - אות יב')

ח. המרק מוצלח מאוד - אבל חסר קצת מלח

שאלה: החפץ חיים (בבאר מים חיים - ס"ק ב') כתב בשם הרבינו יונה "כי בענין לשון הרע יענש על הפשיעה בו - אף על פי שלא נתכוין לבזות חברו". ויש להתבונן מה גודל הזהירות אשר צריך בענין זה.

תשובה: יתבאר לך זאת על פי מעשה עם החפץ חיים שהלך עם רב חשוב בשליחות לשם דבר מצוה והתאכסנו בדרך

באכסניא, ולאחר שהוגש להם האוכל שאלה אותם בעלת הבית האם האוכל היה טוב, והחפץ חיים ענה: שהיה טוב מאוד. והרב שהתלווה אליו אמר: שהיה טוב מאוד - רק היה חסר קצת מלח במרק.

וכשמוע החפץ חיים דבריו אלו ספק ידיו בראשו ואמר "כל ימי נזהרתי מלדבר ולשמוע לשון הרע ועתה נאמר בפני לשון הרע על המבשלת לא היתה כדאית כל נסיעה זו"

והסביר לו החפץ חיים: שהרי עכשיו תלך בעלת הבית למבשלת ותגער בה על כך שלא שמה מספיק מלח במרק, ותצער אותה ואף תפטר אותה - וזה ממש לשון הרע, כי נגרם בדברים אלו נזק וצער למבשלת.

ולפליאתו של אותו רב על כך שהחפץ חיים לכאורה מגזים בדבריו. אמר לו החפץ חיים: בוא נראה מה קורה במטבח, הלכו וראו כיצד בעלת הבית כועסת על המבשלת ומודיעה לה שהיא מפוטרת - והיא עומדת מבווישת, ודמעותיה בעיניה.

[והרב ההוא בראותו כמה צדקו דברי החפץ חיים. השקיע הרבה מאמצים וממון כדי להחזיר את המבשלת לעבודה] בוא וראה כמה צריך אדם לחשוב מה מוציא מפיו - כדי שלא יצא תקלה ומכשול מתחת ידו. (הובא בספר 'שאל אביך ויגדך' ח"ב - עמ' לט'. הגר"א שטרן בשם הגר"י קמינצקי)

ט. לא נזהר מספיק - אבל אומר שכל כוונתו לתועלת

שאלה: ראובן מספר לשון הרע לתועלת וכגון: באחד שגוזל ועושק, ורוצה ראובן לעזור לאשר אשם לו, וכמובן על פי התנאים המבוארים לקמן בחפץ חיים בכלל י'. 1. 'דאייה' - שראה בעצמו 2. 'התבוננות' - יתבונן אם באמת יש כאן איסור 3. 'הוכחה' - יוכיחנו מתחילה 4. 'עוולה' - לא יגדיל העוולה 5. 'תועלת' - יכוין לתועלת 6. 'בענין אחר' - אם לא יוכל לסבב התועלת בענין אחר 7. 'נזק' - לא ינזק יותר מכפי הדין] האם צריך לזהר מצד הנוכחים ששומעים את דבריו שלא יפרשו את דבריו לגנאי, או אין צריך לזהר והעיקר שכל כוונתו לתועלת. וכן מצד המספר אם לא התבונן מספיק בדבריו אם הם לתועלת או לא, ולבסוף התברר שאין בהם תועלת כלל. האם עבר על איסור לשון הרע או לא. (רמז: התבונן בדברי רבינו יונה הנ"ל באות ח')

תשובה: הן מצד הנוכחים והן מצד המספר - הרי זה פשיעה אם לא נזהר, ועבר על איסור לשון הרע. (חפץ חיים לקמן כלל י' - ס"א. וכן בהלכות רכילות, כלל ט' - ס"א)

לעילוי נשמת

הרה"ג יעקב בן צבי יהודה זצוק"ל
הרב אברהם בן שמחה זצוק"ל
כדורי בן מסעודה ז"ל
אסתר בת חנה ז"ל

אהלנו / הארוג והאלטרנטיב / ארטיסט הגפולה:

Shemesh648@gmail.com

האלון מופיע גם באגריים: ירשו, אלג'י, אידיש וינק'י, אורג יוס'י

אגרומוג: בנק הפועלים (12) סניף 766 א-1 79181